

Hana Škorvanková
Literárne dielo, 2. kategória
Špeciálna cena poroty
Gymnázium Ladislava Novomeského, Tomášikova 2, Bratislava
Zodpovedná učiteľka: Katarína Bartalová

Autorka "vyspovedala" svojho starého otca. Dojímavo predstavila človeka, ktorý prežil čestný život za železnou oponou. Opísala jeho veľký zážitok, keď sa mu podarilo vycestovať z krajiny po otvorení hraníc.

Ľubomír Candrák, môj deda, sa narodil 11. 8. 1951 v Preseľanoch v okrese Topoľčany. Svoje detstvo strávil vo svojom rodisku, ako 15-ročný začal navštevovať strednú školu v Hodoníne. Ďalej pokračoval štúdiom na Vysokej škole technickej v Bratislave na Stavebnej fakulte, kde získal inžiniersky titul. Pracoval v tehelniach a chvíľu žil v Leviciach, kde spoznal svoju ženu Evu. Narodili sa im dve deti, moja mamina a môj ujo. Neskôr sa presťahovali do Zlatých Moraviec. Pracoval vo firme Agrostav. Dnes je z môjho deda senior. Svoj čas však stále trávi v kancelárii, kde pracuje so svojím synom, alebo pracuje v záhrade, kde mu pomáha jeho malá štvornohá kamarátka Bambi

Aj tak viem, čo ťa najviac zaujíma. Prečo som tam vtedy nezostal. Všetkých to zaujíma, dokonca aj tých colníkov na hranici. A koniec koncov, potom to už aj tak bolo jedno. Železná opona spadla. Kto by to bol vtedy povedal, že hranice budú raz takto otvorené. Ale aby som nepredbiehal, poviem ti to celé, teda to, čo si pamätám.

Keď som bol malý, ani mi nenapadlo zamýšľať sa nad cestovaním. Ako by aj mohlo, boli päťdesiate roky a žil som v malej dedine pri Topoľčanoch. Najďalej som bol za starším bratom v Prahe – on tam žil. Na strednú školu som chodil do Hodonína, nemal som ani v pláne ísť na vysokú školu. To sa len tak náhodou stalo, že ma otec prišiel pozrieť do školy, na rodičovské združenie. Učiteľka mu povedala, že mám vedomosti na to ísť na vysokú, a tak došiel za mnou, že pôjdem na vysokú. Tak som išiel. Ale ešte sa k tej strednej škole vrátim. Prišiel rok 1968 a došli vojská Varšavskej zmluvy. Vtedy, v januári '69, sa v Prahe upálil Jan Palach. Išiel som s kamarátmi do kina. Napadlo nám, že by sme si ho mohli uctiť minútou ticha. Tak sme vystúpili na pódium a vyzvali sme ľudí, aby držali tú minútu ticha. Potom došla polícia, ešteže nás schovala pani, ktorá predávala lístky. Mali sme šťastie.

Ale vrátim sa k téme. O čom sme to hovorili? Jáj, áno, to cestovanie a hranice. Cestovali sme. Chodili sme do Nemeckej demokratickej republiky, do Drážďan na nákupy. Aj do Budapešti. Budapešti sa hovorilo, že je to Paríž východu. Potom napríklad vo firme kde som pracoval, sme urobili z vedecko-technickej spoločnosti taký tematický zájazd po Čechách. Tam sme navštevovali fabriky, ktoré boli z toho odboru ako naša firma. Vtedy som pracoval v Ponitrianskych tehelniach, tak sme si spravili tematický zájazd po tehelniach, kde boli nainštalované najnovšie západné technológie. A takto sme boli aj v tých Drážďanoch. Nebolo tam potrebné vízum, stačilo iba colné devízové prehlásenie. Takže takto sme chodievali. Potom však prišiel rok 1989. Viem, myslíš si, že idem rozprávať o tom, ako som prvýkrát prešiel hranice po páde železnej opony. Ale budeš musieť ešte chvíľu počkať. Toto bol tak august alebo september osemdesiatdeväť.

Naša firma dostala ponuku pre jednu osobu na tematický zájazd zameraný na rozvoj vidieka a poľnohospodárstva do západného Nemecka. Vtedy sa šepkalo, že to bolo šité priamo na predsedu odborovej organizácie. Z nejakého dôvodu boli vtedy vo vedení určité trenice, tak všetci chceli ísť, ale vždy tí druhí nechceli, aby išli tí prví, neviem, či mi rozumieš. Až potom na konci povedali: „Pošleme Candráka, lebo ten sa do ničoho nestará, robí si svoju robotu.“ Bol som dobrý projektant, mal som dobrý tím, dosahovali sme dobré výsledky. Tak ma vybrali na podnet vedúceho strediska projekcie, ten sa osobne poznal s vtedajším riaditeľom podniku. Na odborársku rekreáciu sa potom vybavovali všetky doklady spoločne, preto som si nemusel vybavovať vízum sám, len som poslal všetky podklady. Výber tých rekreatívnych bolo vtedy z celého Československa. Zo Slovenska som bol len ja a riaditeľ poľnohospodárskych stavieb vo Zvolene aj s jeho manželkou. Ostatní potom boli z Čiech, bolo nás za plný autobus. Ten proces vybavovania bol zdĺhavý a komplikovaný, všetko sa muselo schváliť, predpokladám, že ku každému sa v podnikoch vyjadrovali. Občas som počul také šumy, že ten išiel preto, lebo to je riaditeľov šofér a donáša. Aj mňa sa spolucestujúci pýtali, akú mám úlohu. Zostali potom prekvapení, že nie som nikde angažovaný. To sa občas stane, že ťa len tak niekde vyberú, takže takto som sa dostal do západného Nemecka. Bolo to v októbri. Výjazd sme mali z Prahy. Toto všetko sa dialo presne vtedy, keď cez Prahu utekali východonemeckí občania do západného Nemecka. Vtedy bolo v Prahe strašne veľa opustených trabantov, hlavne v okolí západonemeckej ambasády. Predsedom západonemeckej vlády bol vtedy Helmut Kohl. No a on vybavil, že im všetkým z Prahy umožnia emigrovať vlakom do západného Nemecka. To sa dialo presne v ten deň, keď sme my išli cez Rozvadov do západného Nemecka. Zmenili nám vtedy ubytovanie. Mali sme spať niekde vo Würzburgu, ale poslali nás až do Kolína nad Rýnom. Došli sme neskoro večer. Keď sme si v hoteli pustili televíziu, tak ukazovali zábery toho vlaku, ako išiel z Prahy a prechádzal cez Drážďany. To bola sobota. Potom prišla nedeľa a tú si pamätám veľmi dobre. Zobudili sme sa a pustili sme si televízor. Helmut Kohl mal tlačovú konferenciu. Mal oblečenú bielu košeľu s krátkymi rukávami. Predstúpil pred novinárov spolu s ďalšími politikmi a ukazovali zábery z príchodu toho vlaku. To bol vlastne taký prvý pokus o otvorenie hraníc na západ.

Počas toho nášho zájazdu sme chodili po nejakých fabrikách a prevádzkach, ktoré fungovali v oblasti riadenia farmárskych činností, počítačom riadeného kŕmenia a dojenia. Tam sme videli, kam sa začína moderné hospodárstvo uberať, napríklad, že už to nie je len obyčajný kŕmič pri kravách, ale že začínajú byť mnohé procesy riadené počítačmi. Toto sa neskôr presadilo aj u nás. V tejto dobe začali aj Maďari otvárať hranice do Rakúska. Niektorí turisti pri Balatone, ktorí pochádzali z Východného Nemecka, sa takto dostali do Rakúska a už sa potom domov nevrátili. Keď sme sa vracali zo západného Nemecka, ešte sa nehovorilo o nejakej revolúcii. Brat mi síce vravel, že v Prahe, v tých kluboch je taká atmosféra, že tí umelci a herci sa stretávajú. Všade mala ŠTB nastrčené uši. V tých Čechách to bolo asi viac cítiť ako tu na Slovensku. Vracali sme sa cez Rozvadov, autobus tam zastal. Vieš, v tej dobe sa kontrolovalo, čo kto dovážal. Vtedy som priniesol gramofón a dvojkazeťák. Ale prvé, čo si pamätám, keď došli colníci do toho autobusu, bolo, že sa postavili vedľa autobusa a pozerali: „A vy sa všetci vraciate? Nikto tam nezostal?“ To bola prvá vec, ktorú povedali. Lebo vtedy sa stávalo, že z tých zájazdov sa niekto rozhodol zostať tam. My sme sa vrátili všetci. Prečo? Neviem. Možno preto, lebo som mal doma rodinu a deti, ktoré mi boli dôležitejšie ako takáto sloboda. A možno sme už tušili, že sa blíži koniec. A možno to bolo tým, že sme vedeli, že tí, ktorí odišli v tom poslednom období, už nedostali azyl. Môj bratranec Vlado takto ušiel do západného Nemecka. Tiež išiel takto na zájazd aj so svojím kamarátom. Oni boli tuším v Stuttgarte. No a on už nedostal azyl, už prišlo obdobie, že sa začala uvoľňovať atmosféra. Už vlastne Sovietsky zväz a jeho satelity prehrali studenú vojnu. Už sa tam robili rôzne dohody a podobne. Čiže vlastne ten azyl nedostali tam, ale mali možnosť ísť do Ameriky, myslím, že Vlado aj išiel, ale potom sa vrátil.

No ale keď som sa vrátil, každý vo firme mi hovoril, ako chcel ísť namiesto mňa. Každý mi závidel, najradšej by mi „hubu“ rozbili za to, že som išiel, to bolo privítanie. No a potom prišiel november a novembrové udalosti. Zrazu sa otvorili hranice. Začali sa organizovať hromadné zájazdy z podnikov. Prvé boli do Viedne. Odborári mali peniaze na autobusy, tak sa takto chodilo. Tak sme nasadli do autobusu a išli sme. Vo Viedni sa ľudia hneď vrhli na Mariahilfer Straße alebo ešte na takzvaný Mexikoplatz. Na Mexikoplatze bolo všetko. Tam tí Turci predávali všetko, na čo len pomyslíš. Vozili sem také dlhé rádiomagnetofóny a ďalšie veci. Nás až tak to nakupovanie nezaujímalo. Keď sme tam boli prvýkrát, boli sme pozrieť budovu opery, lebo sme chytali ORF, tak sme vedeli, že na Nový rok tam býva ten novoročný koncert. Chodilo sa ešte do Praturu. Elektrotechnika sa kupovala vo veľkom. A okrem toho, naše deti, ktoré už boli v tej dobe také modernejšie, si tam kupovali gramofónové platne, ktoré stáli vtedy strašný „majland“. Napríklad aj tá platňa, Hriešny tanec, ktorú si ty doma púšťaš, bola kúpená pri našej prvej návšteve Viedne. Tvoja mama si ju vybrala a všetci ostatní na mňa pozerali, že či toľko peňazí za to vyhodím. Povedali mi, že mám rozmazané deti, keď im takéto kupujem. Aj by som ti povedal cenu, ale to sa nedá prepočítať. Ten skok z toho 1989 do deväťdesiatych rokov bol obrovský, ľudia tu zrazu schudobneli. Vysvetlím ti to takto, niekto dostal pôžičku na stavbu rodinného domu 400 000, zato si svojpomocne ľudia tu dokázali postaviť dom.

Potom sa to zlomilo, ceny sa zrovnali – uvoľnili sa, ten človek už ani materiál nenakúpil za to. Toto sa stalo tomu môjmu synovcovi Jankovi. Navyše, ešte k tomu začali padať firmy, prepustili ho a zostal len s nakúpeným materiálom. Tak potom ľudia odchádzali pracovať na západ. To bol ohromný cenový skok, v tej dobe bol oficiálny kurz na západonemeckú marku 5 korún, 5 korún stála západonemecká marka. Ale v skutočnosti mala hodnotu 25 až 30 korún.

No ale naspäť k tomu cestovaniu za hranice. Ďalší zájazd bol napríklad do Benátok. Na noc sa vyrazilo autobusom, ráno na pumpe pred Benátkami šli všetci na toaletu, kto mal trochu peniažkov, tak si kúpil kávu. Ale inak mali všetci nabalené fašírky, rezne z domu, paštétu, tak ako aj ty si mala, keď si išla do Anglicka. Potom bol napríklad Paríž. Spalo sa však vtedy v autobuse. Potom v tom Paríži sme boli ubytovaní tam niekde na Montmartri, v hoteli takej nižšej cenovej úrovne, ale v podstate to bolo dobré. Takže tie hromadné zájazdy boli organizované vlastne firmami a peniazmi odborárskych organizácií v týchto firmách. Boli to firemné zájazdy do týchto vzdialenejších miest. Lebo predtým sa chodilo nakupovať do Maďarska, tam bol čínsky tovar, a chodilo sa do Poľska do Nowyho Targu na trh. Aj do Krakova, ale tam tvoja mama, namiesto toho, aby išla na trh, išla pozrieť Wawel. Ale normálne oblečenie v bežných obchodoch nebolo dostupné pre ľudí tu v bežnom zamestnaní. Príjmový rozdiel a tak aj cenový tam a tu bol veľký. Ja si pamätám obchodný dom v Paríži, volal sa myslím Tati, to bolo ako na Mexikoplatzi. Oblečenie a tovar boli v škatuliach a ľudia to len tak vyťahovali, hrabali sa v tom. A takto sa tam nakupovalo. Proste tie normálne obchody si nemohol každý dovoliť. A potom sa tie obchody zaviedli u nás a volali sa secondhand, aj tu hore na Bernolákovej ulici bol jeden. To sa tak hovorilo, že keď došiel nový tovar, doktori si chodili vyberať ako prví a až potom ostatní. Ja som to však až tak veľmi nevnímal. Jednak som bol dosť pracovne zaneprázdnený a venoval som sa robote a neviem, či sme mali problémy niekam ísť, keď sme chceli ísť. Ale potom toto obdobie prešlo. Potom sme už normálne cestovali. Pracovne som chodil napríklad do Talianska, do Rakúska. Išli sme kúpiť nejakú techniku alebo stroje, tak bežne sme si dali spraviť ponuku od nemeckej firmy, od talianskej a podobne. Dohodli sme si návštevu vo fabrike a išli sme na rokovanie. Mal som pri sebe tlmočníka, odborníka, ktorý sa vyznal v tej technike, a proste sme rokovali. Mal som rokovanie vo firme Bergman, ktorá vyrábala strojné technológie na výrobu polystyrénu. Vtedy bola na Slovensku iba jedna firma na výrobu polystyrénu a tá bola v Nitre. My sme vlastne boli druhá prevádzka, ktorá zaviedla výrobu polystyrénu, tak som do nej nakúpil talianske stroje. Takže takto sa chodilo. Potom to začala byť normálna vec. Na začiatku bol problém napríklad s peniazmi, neboli hotovostné peniaze, banky dávali iba šeky a tie si potom človek musel na hranici zameniť. Neskôr sa zaviedlo euro a potom sa už normálne chodilo. Precestoval som skoro celú Európu, zväčša vďaka tematickým zájazdom. Švajčiarsko, Írsko, Portugalsko, Škandinávia, pobaltské štáty.

No treba ešte spomenúť jednu vec. Na západ sa síce hranice otvorili, ale na východ sa zavreli. Okrem týchto krajín som bol aj na východe. Bol som pracovne na Ukrajine,

v Užhorode a v Mukačeve. Tam bolo potrebné colné devízové prehlásenie. Nekonečné čakanie na hraniciach. Raz som bol aj v Kyjeve, a to letecky. Z Bratislavy lietala vtedy linka Bratislava – Užhorod – Kyjev, po Užhorod to bola medzinárodná linka, v Užhorode lietadlo pristálo, museli sme vystúpiť z lietadla, išli sme na colnicu vypísať colné devízové prehlásenie a potom sme sa vrátili do lietadla, do toho istého. Z Užhorodu sme leteli ako vnútroštátna linka s miestnymi, ktorí si ešte aj sliepky niesli na palube. V Kyjeve sme už nepristávali na medzinárodnom letisku, to znamená, že sme už nešli cez tú colnú devízovú kontrolu, lebo to sme už mali vybavené v tom Užhorode. Bolo to tam trochu zložitejšie. Bol to však obrovský rozdiel v porovnaní napríklad s Benátkami alebo Viedňou. Vybavovanie toho tovaru. Tam to je iné. V Kyjeve som navštívil obchodný dom, kde bolo špeciálne oddelenie, v ktorom bolo možno tovar kúpiť za americké doláre. Bol tam napríklad nábytok z Nábytkárne Mier Topoľčany. Tovar, ktorý bol odtiaľto dovážaný, tam predávali v oddeleniach, kde sa dalo platiť dolármi. Ľudia načierno kupovali doláre a tým platili. A potom bol normálny bežný tovar z Ukrajiny. Bolo vidno, že prechod na tie otvorené hranice bol pomalší a ťažší. Tie hranice nie sú dodnes také „otvorené“, ako sú napríklad naše. Ale aj prechod na trhové hospodárstvo bol tvrdší. Takže my sme v podstate zažili veľmi príjemný spôsob prechodu na otvorené hranice na západ v porovnaní s nimi.

Aby som to nejak uzavrel, ten svet, ktorý sa nám otvoril po tom, ako sa otvorili hranice, bol pre nás ohromujúci. Príležitosti, ktoré nám to prinieslo... Zrazu sme mohli ísť, kam sme chceli. A vy by ste mali robiť to isté. Nevedel som žiadny jazyk, ani po anglicky. Ani tá ruština, ktorú som sa učil v škole, mi veľmi nešla. Ale neprekážalo to. Vždy som sa vedel nejak dorozumieť. Preto treba cestovať, kým sa dá. Nikdy nevieme, kedy sa môžu hranice zavrieť a zostaneme tu zaseknutí ako predtým. Keby mi niekto ako malému dieťaťu povedal, že uvidím takýto kus sveta, asi by som ho bol vysmial.